

HELEN AZAR

JURNALUL

MARII DUCESSE

Olga Romanova

Martor regal al Revoluției ruse

Cu extrase din scrisorile familiei și memorii ale contemporanilor

Traducere și note de Roxana Claudia Olteanu

Prefață de Filip-Lucian Iorga

CORINT
ISTORIE

HELEN AZAR a studiat biochimie la State University of New York, Buffalo, și biblioteconomie la Rutgers University-New Brunswick. În cursul cercetărilor pentru prima ei carte, Helen a vizitat de mai multe ori Rusia și a lucrat la Fondul de cărți rare de la Muzeul din Țarskoe Selo, care deține colecția imperială de cărți. Dată fiind pregătirea ei științifică și pasiunea pentru istoria Rusiei, este coautoare a mai multor articole despre identificarea rămășițelor ultimului țar și ale familiei lui. *Russia's Last Romanovs: In Their Own Words* este o a doua carte publicată de autoare în 2013, după *Jurnalul Marii Ducese Olga Romanova*. În prezent, Helen Azar lucrează ca bibliotecară la Biblioteca publică din Philadelphia și face parte din echipele care desfășoară diverse programe legate de istoria locală.

Redactare: Camelia Bădașcu, Mirella Acseente

Tehnoredactare computerizată: Mariana Dumitru, Mihaela Ciufu

Design copertă: Lorena Ionică

Ilustrații coperte:

Coperta I: *Marea Ducesă Olga Romanova* © Beinecke Rare Book & Manuscript Library, Yale University

Coperta IV: Portret oficial al familiei imperiale ruse înainte de Primul Război Mondial (Library of Congress)

Helen Azar, *The Diary of Olga Romanov*

Copyright © 2014 Helen Azar

Published by arrangement with Westholme Publishing, LLC, 904 Edgewood Road, Yardley, Pennsylvania, 19067, United States of America. All rights reserved under International and Pan-American Copyright Conventions.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.
CORINT este marcă înregistrată.

ISBN 978-606-8623-42-9

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

AZAR, HELEN

Jurnalul Marii Ducese Olga Romanova: martor regal al Revoluției ruse / Helen Azar ; trad. și note : Roxana Claudia Olteanu ; pref.: Filip-Lucian Iorga - București : Corint Books, 2014

Bibliogr.

Index

Glosar

ISBN 978-606-8623-42-9

I. Olteanu, Roxana Claudia (trad.)

II. Iorga, Filip-Lucian (pref.)

(94)47)

Prefață

„Nu există fericire pe pământul acesta; sau, dacă există, ea se plătește foarte scump.” Aceste cuvinte ale țarinei Aleksandra Feodorovna, evocate în carte, par să rezume destinul familiei ultimului țar al Rusiei.

Ne aflăm în plină tragedie rusă. Tragedia unei familii, a unei instituții, a unui imperiu și a milioane de oameni din toate categoriile sociale. Acum, când lumea întreagă comemorează centenarul de la izbucnirea Primului Război Mondial, Editura Corint ne oferă o carte despre una dintre cele mai importante „victime colaterale” ale Marelui Război: familia imperială a Rusiei.

Cel mai mare război de până atunci, cunoscut de noi ca Primul Război Mondial, este unul dintre cele mai importante evenimente fondatoare ale lumii în care trăim — eveniment care a schimbat nu numai frontiere și raporturi de forță între state, ci și structuri sociale, opțiuni culturale, atitudini și mentalități. Pentru români, deznodământul fericit al unui război care începuse dezastruos a însemnat alipirea Basarabiei, a Bucovinei și a Transilvaniei într-o Românie mare. Dar, în timp ce unele state își sporeau teritoriul, se consolidau sau se nașteau de-a dreptul, altele dispăreau: Imperiul Austro-Ungar, Imperiul Otoman și Imperiul Țarist.

Evenimentele recente din Ucraina, care au culminat cu anexarea Crimeii de către Rusia, și tensiunile dintre Rusia și Occident au adus din nou, în prim-planul discuției publice din

România, „chestiunea rusească”. Privim Rusia, trebuie să recunoaştem, mai mult cu teamă decât cu încredere şi această atitudine are vechi rădăcini. În 1812, Rusia rupsesse din trupul Moldovei teritoriul dintre Prut şi Nistru, Basarabia. După ce armata română a avut un rol decisiv în victoria Rusiei asupra Imperiului Otoman, în războiul din 1877–1878, României i-a fost recunoscută independenţa, dar Rusia i-a răpit cele trei judeţe din sudul Basarabiei: Cahul, Bolgrad şi Ismail, care asigurau accesul la gurile Dunării şi care reveniseră Moldovei la încheierea Războiului Crimeii, în 1856. În timpul Primului Război Mondial, defecţiunea trupelor ruseşti, din cauza frământărilor revoluţionare, a fost parţial responsabilă de eşecul militar al armatei române. În perioada interbelică, liderii comunişti ai Rusiei nu s-au împăcat cu alipirea Basarabiei la România Mare şi au căutat să destabilizeze „regimul burghez” de la Bucureşti (un moment fierbinte fiind cel din 1924, revolta bolşevică de la Tatarbunar, în sudul Basarabiei). În 1940, URSS ocupa Basarabia, pe care România o va recupera în 1941, doar pentru a o pierde din nou în 1944. Dar, poate cel mai important motiv de teamă faţă de Rusia este amintirea instaurării cu forţa a regimului comunist din România, după cel de-al Doilea Război Mondial.

Şi totuşi, raporturile cu Rusia pot primi şi o lectură într-o notă mai puţin sumbră. Începând din secolul al XVIII-lea, împărăţia ţarului a reprezentat o alternativă politică pentru o parte a elitei conducătoare româneşti. Nu doar Dimitrie Cantemir, aliatul lui Petru cel Mare, a privit către Rusia ca spre o mare putere creştină (şi ortodoxă, spre deosebire de Imperiul Habsburgic), care ar fi putut ajuta principatele româneşti să scape de dominaţia otomană. În secolul al XIX-lea, frecvenţele ocupaţiei ruseşti aduc, pe lângă suita de neajunsuri, şi un

început de modernizare instituțională. Occidentalizarea și franțuzirea elitelor noastre boierești se datorează, în bună măsură, ofițerimii ruse care aduce cu ea limba franceză, jocul de cărți și dansurile de societate. Dincolo de tensiunile de la sfârșitul Războiului de Independență, România și-a câștigat totuși libertatea luptând alături de Rusia, iar în Primul Război Mondial Rusia și România au fost aliate. Tancurile sovietice au impus comunismul în România, dar nu trebuie să uităm că rușii înșiși au fost victime ale regimului comunist. Douăzeci de milioane de victime a produs comunismul în Uniunea Sovietică. Îmi amintesc cât de mult insista Alexandru Paleologu pe diferența dintre „rusism” și „sovietism”. Pentru el, exista o Rusie europeană, cu vocația civilizației, acea Rusie a lui Tolstoi, Rusia țărilor.

La începutul Primului Război Mondial, în ciuda scepticismului față de Rusia, aproape unanim printre reprezentanții elitei politice românești, și pentru că românii visau să elibereze Ardealul, ne-am aflat aliați cu Rusia. Relația de rudenie dintre Familia Regală a României și Familia Imperială rusă era foarte apropiată: Regina Maria a României era verișoară primară atât a țarului Nicolae al II-lea (erau amândoi nepoții țarului Alexandru al II-lea), cât și a țarinei Aleksandra Feodorovna (ca nepoate ale Reginei Victoria a Marii Britanii).

Prăbușirea Imperiului Țarist și sfârșitul tragic al Romanovilor nu au fost provocate exclusiv de Primul Război Mondial. Germenii răsturnării sociale existau în țesutul social al Rusiei, o lume profund stratificată, cu distanțe uriașe între aristocrație (una dintre cele mai bogate, mai rafinate și mai bine structurate aristocrații din istorie) și sărăcime. Totuși, începutul secolului al XX-lea aducea semne bune pentru Rusia și pentru familia ei imperială. Țara nu era numai una dintre

marile puteri politice ale lumii, ci începea să devină și o putere economică. Dacă produsele agricole reprezentau aproape 80% din exporturi, în 1914 Rusia era și a patra putere industrială a lumii. Și popularitatea familiei imperiale părea să se afle la cote înalte: în 1912, se serbează centenarul victoriei asupra lui Napoleon, iar în 1913 rușii sărbătoresc 300 de ani ai dinastiei Romanov. Și totuși, dezvoltarea economică este însoțită de o dezagregare la nivel social: atomizare, contradicții puternice, conflicte politice sterile, așa cum foarte bine arată cunoscutul istoric al Rusiei, Michel Heller.

Autocrația rusească nu mai poate ține laolaltă articulațiile societății. Nicolae al II-lea, care s-a urcat pe tron în 1894 și despre care știm azi că a fost ultimul țar al Rusiei, nu avea vocație de monarh absolut. Vassili Kulghin, politician conservator și monarhist convins, definea regimul politic al Rusiei lui Nicolae al II-lea ca pe o „autocrație fără autocrat”. Rusia este învinsă, în 1904, în războiul cu Japonia, iar în ianuarie 1905 o revoltă internă este reprimată cu brutalitate. Chiar dacă țarul nu a ordonat el însuși reprimarea, a fost făcut responsabil pentru sutele de victime din „duminica sângeroasă”. Boala moștenitorului tronului, țareviciul Aleksei, hemofilia moștenită, prin mama lui, de la regina Victoria a Marii Britanii, îl va aduce în preajma familiei imperiale pe călugărul Grigori Rasputin, despre care țarina Aleksandra Feodorovna credea că putea îmbunătăți starea de sănătate a fiului ei. Influența lui Rasputin la Curte va fi un alt element care va contribui la scăderea popularității Romanovilor.

Cartea scrisă de Helen Azar este dedicată unei surse de primă importanță pentru cunoașterea vieții familiei imperiale a Rusiei, în ultimii ani de existență a Imperiului Țarist. Este vorba despre jurnalul ținut de Marea Ducesă Olga Nikolaevna

Romanova, cel mai mare dintre copiii țarului Nicolae al II-lea și ai țarinei Aleksandra Feodorovna, botezată de străbunica ei, regina Victoria a Marii Britanii. Olga Romanova a scris în jurnalul ei începând cu data de 1 ianuarie 1905 (avea 9 ani) și până în 15 martie 1917. Este un text decent și reținut, care nu oferă multe detalii despre viața sentimentală, gândurile sau sentimentele Marii Duceșe. Ne introduce însă în viața de zi cu zi a familiei imperiale și, fără emfază și fără exces de detalii, ne ajută să o cunoaștem pe Olga. Fire sensibilă, cu „suflet de cristal” (așa cum o caracteriza un tutore al ei), Olga este înspăimântată în copilărie de o istorie în care se vorbește despre decapitățile din trecut și notează în jurnal: „Mă bucur foarte mult că trăiesc acum, când oamenii sunt așa de buni.” Din păcate, destinul ei avea să infirmе în mod tragic această credință: Olga avea să fie asasinată de către bolșevici, împreună cu întreaga ei familie, în 16 iulie 1918. Născută în 1895, nu avea decât 22 de ani când a fost martirizată.

Din jurnalul Olgăi reies dragostea ei față de Rusia, religiozitatea profundă (în general, participa la mai multe slujbe religioase pe zi), dragostea pentru natură și pentru cărți. Avea memorie bună și era o talentată pianistă. La izbucnirea Primului Război Mondial, Olga Romanova se va dedica, la fel ca mama și surorile ei, îngrijirii răniților. Va participa la acțiunile „Surorilor Milei”, ocupându-se de o infirmerie militară înființată la Țarskoe Selo. Unele dintre cele mai frecvente însemnări ale ei în jurnal, pe timpul războiului, se referă la îngrijirea răniților, la schimbarea pansamentelor, la încercarea de a ridica moralul soldaților, prin conversație sau jocuri. Dacă, în general, jurnalul are un ton calm și echilibrat, la 19 iulie 1914 Olga izbucnește, plină de patriotism: „s-a anunțat că porcii de germani ne-au declarat

război. Să ne ajute Dumnezeu”, iar la 24 iulie 1914 notează că: „Austria ne-a declarat război. Ticăloșii!”

Însă Olga Romanova își păstrează umorul, în ciuda norilor războiului, iar jurnalul este plin de amănunte amuzante și ne poartă într-o atmosferă caldă de familie. Îl vedem pe țareviciul Aleksei mâncând fursecuri cu cacao; îl urmărim pe cățelul Ortipo, al Marii Ducese Tatiana Nikolaevna (sora Olgăi), dormind molcom la picioarele țarinei sau alergând frenetic prin toată casa; aflăm cum, la o ceremonie religioasă, un cor de soldați a cântat „Veșnica pomenire” în loc de „Hristos a înviat”; împărtășim enervarea pe care i-o provoacă Olgăi un acordor care apasă la nesfârșit aceeași clapă a unui pian. Îi însoțim pe țarină și pe copiii ei în plimbările pe cal, cu sania sau cu trăsura, la jocurile de societate sau la tenis, dar și în călătoriile menite să ridice moralul populației. Chiar dacă trece prin momente grele, chiar dacă asistă la scene de suferință îngrozitoare, Olga Nikolaevna nu se plânge. Preferă să facă lucruri concrete în sprijinul celor din jur: să schimbe pansamentele răniților sau să cârpească ciorapi.

Marele merit al autoarei Helen Azar este, pe lângă punerea în valoare a jurnalului Olgăi Romanova, felul în care reușește să facă acest jurnal să comunice cu alte mărturii despre ultimii ani ai dinastiei Romanov, scrise de membri ai familiei, de apropiați sau de oameni care au intrat în contact cu familia imperială: jurnalul țarului Nicolae al II-lea, scrisorile Olgăi către tatăl ei, memoriile unor Anna Vîrubova, V.I. Cebotariova, I. Beliaev, Kerenski, ale unei guvernante, ale unui profesor de franceză, ale unei asistente sau ale unui soldat care a fost îngrijit în infirmeria de care se ocupau fiicele țarului. Din aceste mărturii aflăm mai multe și despre firea, și despre viața sentimentală a Olgăi Romanova, dar și despre ultimele luni

și săptămâni din viața membrilor familiei imperiale. Avem o construcție polifonică, vocile se completează și reconstituie, în fața ochilor noștri, povestea tragică a Romanovilor. Foarte utile sunt, pentru o bună înțelegere a epocii, lista de personaje și glosarul de termeni rusești.

Cititorii români vor fi în mod special interesați de mențiunile din jurnalul Olgăi Romanova care se referă la Familia Regală a României. Se știe că a existat, la un moment dat, proiectul unei căsătorii între Marea Ducesă Olga și Principele Moștenitor Carol al României, viitorul rege Carol al II-lea. Regele Ferdinand, Regina Maria și Principele Carol îi vizitează pe Romanovi la Țarskoe Selo, iar aceștia întorc vizita, fiind întâmpinați de Familia Regală a României la Constanța. La 22 martie 1914, Olga notează în jurnal că a asistat, la Palatul de Iarnă, la o paradă militară a noilor recruți, alături de Familia Regală a României. Olga nu a dorit însă această căsătorie: între ea și Carol nu au existat afinități, iar ea nu a vrut să părăsească Rusia. Prea puțin favorabilă românilor este notița ei din 16 august 1916: „Ieri, România a declarat război Austriei. Ce proști, ar fi putut să facă asta mult mai devreme.” În 17 ianuarie 1917, Olga scrie că a luat micul dejun cu Principele Carol al României, după care s-a plimbat împreună cu el și cu țarul.

Dacă viața ei a fost scurtă, o altă reflecție din jurnalul Olgăi ne arată că munca în folosul semenilor a împlinit-o: „Dimineața la infirmerie [...]. Totul a fost ca de obicei, multă treabă, dar îmi place, am sentimentul că realizez ceva” (12 septembrie 1916).

În anul în care românii comemorează trei secole de la martiriul pentru credință al lui Constantin Vodă Brâncoveanu și al feciorilor săi și în care lumea întreagă comemorează 100 de ani de la începutul Primului Război Mondial, merită să ne amintim

de țarul Nicolae al II-lea al Rusiei și de familia acestuia, actori ai Marelui Război, și ei de viță nobilă, și ei profund creștini, și ei martirizați pentru credință, și ei deveniți sfinți ai Bisericii.

Înainte de a vă invita să vă întâlniți cu Olga Romanova în paginile jurnalului său, vă propun să mai zăbovim o clipă. Sunt ultimele luni și săptămâni din viața Romanovilor. Nicolae al II-lea taie lemne, curăță zăpada, citește Cehov și Tolstoi, cântă la pian cântece bisericești. Dincolo de drama personală a abdicării și de drama țării lui, credința în Dumnezeu și viața de familie sunt ultimul refugiu. Scrie țarul: „În ciuda acestei situații în care ne aflăm, gândul că suntem împreună cu toții te face să te simți fericit și liniștit.” Dar, la un moment dat, cu doar câteva săptămâni înainte de execuția de la Ekaterinburg, gărzile văruiesc ferestrele, parcă pentru a-i rupe definitiv de lume pe Romanovi. Avem acum șansa, grație jurnalului Olgăi Romanova și altor mărturii publicate aici, să înlăturăm ceața uitării, să deschidem larg ferestrele și să respirăm aerul proaspăt al Memoriei.

Dr. FILIP-LUCIAN IORGA
București, 15 august 2014

Prolog

Regiunea Sverdlovsk, în Urali, Rusia. Mai, 1979. O mică echipă de cercetători își face loc cu greu printr-o pădure, către o pajiște singuratică, în căutarea unui mormânt special. Condușă de Aleksandr Avdonin, un geolog ieșit la pensie, și avându-i alături pe Gheli Riabov, un cameraman de la Ministerul Afacerilor Interne, și un alt geolog, Mihail Kociurov, această echipă căuta răspunsuri la câteva întrebări ale istoriei, vechi de șaizeci de ani.

Într-un luminiș, la aproximativ șapte kilometri de galeria minieră „Patru frați”, aflată într-o zonă care purta numele curios de „Poiana purcelului”, ei au dat peste un mormânt abia vizibil. Și-au dat seama că acesta trebuie să fie cel pe care îl căutau. Au început să sape și după numai jumătate de metru au dat peste niște rămășițe care păreau umane și care, într-adevăr, s-au dovedit mai târziu a fi scheletele a nouă oameni.

Avdonin și colegii săi din echipa de cercetare au dezgropat cu grijă, rând pe rând, trei cranii și le-au spălat cu apă dintr-un izvor aflat în apropiere. Craniile aveau pete de culoare gri și chiar neagră, pe alocuri, și păreau deteriorate de o substanță acidă. Oasele faciale centrale ale craniilor lipseau și prezentau găuri mari și rotunde, ca și cum ar fi fost zdrobite de un obiect dur. Avdonin și echipa lui au știut instinctiv că aceasta este descoperirea istorică epocală pe care o visaseră. Era o descoperire care, își dădeau ei seama, ar fi putut să le pună în pericol viața, a lor și a familiilor lor. Au decis să îngroape

craniile în aceeași groapă și să nu sufle o vorbă despre descoperirea lor, până când situația din țară nu se va schimba.

Momentul potrivit a venit în puțin peste zece ani. La începutul anilor 1990, Uniunea Sovietică se destrămase și noua politică de deschidere le permitea oamenilor să-și pună întrebări în legătură cu istoria lor, fără teamă de consecințe. Una dintre cele mai sâcâitoare întrebări rămase fără răspuns era ce se întâmplase cu ultimul conducător al Rusiei — țarul Nicolae al II-lea — și cu familia acestuia, care fuseseră arestați în 1918 și despre care se presupunea că fuseseră uciși în apropiere de Sverdlovsk, oraș numit pe atunci Ekaterinburg. Pentru o lungă perioadă de timp, cadavrele care puteau să demonstreze realitatea acestei crime nu au existat. În mai bine de o jumătate de secol de stăpânire sovietică, absența informațiilor despre soarta familiei imperiale ucise a dat naștere la tot felul de zvonuri despre conspirații și despre presupuși supraviețuitori, nu numai în Rusia, ci și în Occident. Periodic ieșeau la suprafață diverse persoane care pretindeau că sunt ba una sau alta dintre fiicele Romanovilor, ba fostul moștenitor al tronului, ba chiar țarul în persoană. Au existat filme, desene animate și cărți bazate pe subiectul pretinsei supraviețuiri a celei mai cunoscute dintre fiicele imperiale, Marea Ducesă Anastasia, iar acestea au reaprins interesul secolului al XXI-lea pentru ultima familie imperială rusă. În regimul sovietic, subiectul era absolut interzis, dar vremurile se schimbaseră și curiozitatea firească a oamenilor în legătură cu ultima familie imperială părea să fie chiar încurajată.

În sfârșit, președintele rus Boris Elțin a autorizat în 1991 deschiderea științifică a mormântului de la „Poiana purcelului”, iar președintele Comitetului Executiv al Regiunii Sverdlovsk, guvernatorul Eduard Rossel, a anunțat oficial presei descoperirea osemintelor care „este foarte posibil”

să fi fost ale lui Nicolae Romanov — fostul țar al Rusiei —, ale soției sale, a trei dintre cei cinci copii ai lor și ale unor servitori ai acestora.

În iulie 1992, o echipă de specialiști în medicină legală, sub conducerea dr. William Maples de la Universitatea din Florida, a sosit în fostul Sverdlovsk, care acum revenise la numele lui inițial, Ekaterinburg. Oamenii de știință au stabilit în scurt timp că, într-adevăr, rămășițele aparțineau ultimei familii imperiale ruse. În paralel, specialiștii legiști ruși, folosind imagini digitale computerizate pentru a compara vechi fotografii ale familiei imperiale cu craniile descoperite, au anunțat că au reușit să suprapună seturile de imagini, demonstrând în acest fel că rămășițele găsite aparțineau familiei Romanov.

Câțiva ani mai târziu, în Regatul Unit, dr. Peter Gill, de la Laboratorul Științific de Cercetare Biologică, a efectuat testări ADN, comparând rămășițele de la Ekaterinburg cu ADN-ul prințului Philip, duce de Edinburgh, care era ruda cea mai apropiată, pe filieră maternă, încă în viață, a țarinei Aleksandra și a copiilor ei. Studii asemănătoare ale profilului ADN s-au mai făcut și în Statele Unite ale Americii de către dr. Mary-Claire King, de la Universitatea Berkeley din California, ca și la Institutul de Patologie al Forțelor Armate ale Statelor Unite din Rockville, Maryland.

Toate analizele ADN au fost încheiate în toamna lui 1995 și au confirmat fără nicio urmă de îndoială că scheletele descoperite au aparținut Romanovilor. Printre acestea se afla și cel care aparținuse fiicei celei mai mari a lui Nicolae al II-lea, Marea Ducesă Olga Nikolaevna Romanova, care avea douăzeci și doi de ani atunci când a murit.

Descoperirea de la Ekaterinburg și identificarea științifică a osemintelor ar fi trebuit să pună punct teoriilor conspirative și

poveștilor despre moartea țarului și a familiei sale. Dar, uimitor, controversa a continuat, iar la alimentarea ei a contribuit, deloc neglijabil, Biserica Ortodoxă Rusă și una dintre ramurile supraviețuitoare ale familiei extinse a Romanovilor, care au refuzat să accepte rezultatele științifice decisive care demonstau că rămășițele găsite în apropiere de Ekaterinburg aparțineau cu adevărat familiei imperiale ucise. În sfârșit, rațiunea a învins și, în iulie 1998, rămășițele Marii Ducese Olga, ale părinților și a două dintre surorile ei au fost înhumate în cripta imperială a familiei din Catedrala Sfinții Petru și Pavel din Sankt Petersburg, atunci când s-a făcut și comemorarea a optzeci de ani de la execuția lor. Familia Romanov și-a găsit, în sfârșit, locul de odihnă printre predecesorii săi regali. De-abia peste aproape zece ani au fost descoperite și rămășițele lui Aleksei și ale celei de-a patra surori, nu departe de locul unde fuseseră găsiți ceilalți. Misterul de optzeci și doi de ani care planase în jurul cadavrelor ultimei familii imperiale ruse fusese dezlegat.